

la *Tosca* a Oveix.

I no menys pel Nord i pel Sud del País Valencià: *Lo Tosca(r)* és una gran vall dels Ports de Tortosa (a Alfara). *Toscar* «terreny on abunda la tosca» Monòvei (SGuarner, gloss. de *Canyis*); *Barranquet de la Tosca* a Palenques; *Pyñó la tóska*, un dels gegantescos de la vall de Godalest, damunt Beniardà (1963). En aquesta zona descriuen la *tosca* com «arenisca califera de tan escassa consistència que se puede labrar con un cuchillo, foimación cuaternaria --- de mioceno, que en muchos puntos de la costa constituye una especie de cordón litoral» (Novo y Chicarro, *Prov. de Alicante Bol. Inst. Geol. Esp.*, 137; GzCañero, *BRAE* XXI; 496); hi ha tres veïnats dels *Toscar(s)* a Monòver-Pi nós i un *Toscaret* a Alcoi.

L'adjectiu *tosc* ens és comú amb el cast. i port. *tosco*. En cast. recollit pels diccs. des de Nebrixa (1495): «*tosca cosa: rudis*», i figura ja en dos poetes de princ. i fi del S. xv, aplicada a si mateixa per una dona d llenguatge brutal, i a un home de «*seso tosco*», i tot seguit abunda en els clàssics des de Fr. Luis de Leon i Cervantes; en portuguès també clàssic des de princ. S. xvi, amb el mateix valor, i aquí retrobem (cosa rara a Castella, o inexistent, cf. *pómez*) la *pedra tosca*, documentada en el Nord des de 1661 (Leite de V. *Opúsc.* II, 238); en castellà i tot degué haver existit això, potser com a cosa dialectal del Nord o de les terres litorals.

Car continua per l'Alt Aragó, on el trobo a Aínsa, i *Foradada de Toscar* al Nord de Graus; i en NLL menors, una forma *Tuscas* a Torla (1965); i el col·lectiu *toskera* no sols a Sallent (*RLiR* XI, 230), sinó ben viu a tota la vall de Tena («*la Cueva el Herrero* es una *tosquera*» Gavín, 1966). Ben curiosa la forma que ha pres a Bielsa el masculí substantivat *un tusco* 'un roc': «chita el *tusco* e esconde la man» (Rohlfs, *ArchFilArag.* xxxiv, 220-1), important per la metafo-
nia -ñ-u > u-o i per la generalització del significat. Des d'aquí devia continuar fins al P. Basc, on *toska* és «kaolin, argile blanche qui entre dans la fabrication de la porcelaine» (Azkue) i a Sule *toxka* 'terròs, gleva' (cf. Rohlfs, *ZRPb.* XLVII, 406); Vicente Burgos (Nord o NE., c. 1490) porta «*tosca* que se eleva enorme más de trescientos metros sobre el llano ---» en l'excel·lent pro-
sador salteño Juan C. Dávalos, (1940).

És quasi estrany a la toponímia del centre d'Espanya, car només hi ha un veïnat *La Tosca* en el Mi-jares, prov. de Terol a la ratlla del P. Val., i un *Toscares* entre Jaén i Granada, formant contrast amb els moltíssims llocs de les Canàries (21 *Las Toscas* o *La Tosca* a Tenerife, Gr. Canària, amb correu), amb molts altres en el Plata i Xile, i algun a Cuba i Mèxic. En tot cas és una paraula perfectament viva com a apel·latiu a tots els àmbits de l'Argentina, ja usada pels gauchescos de princ. S. XIX (E. del Campo), i usual no sols a les províncies de Cuyo sinó també a l'extrem Nord («muralla de *tosca* que se eleva enorme más de trescientos metros sobre el llano ---» en l'excel·lent pro-
sador salteño Juan C. Dávalos, (1940).

La identitat de l'adjectiu *tosc*, en el seu sentit general de 'grosset, grofolllut', i el d'aqueixos productes minerals, és cosa clara. El turo (fr. *tuf*, al. *tuffstein*, cast. *toba*) és una pedra plena de grops, asperitats i protuberància, cosa que explica immediatament la derivació de *tosc*; més encara es veu amb la pedra *tosca* i amb la *tosca* dentària que se'ns encasta a l'esmalt del dentat, i ja hem vist que els empordanesos usen *tosc* aplicant-ho a l'aigua que causa tals incrustacions. El sentit fonamental en tot això és, doncs, el de 'gros, grosset, aspre, grofolllut', propi de l'adjectiu *tosc*.

S'ignorava l'etimologia d'aquest mot, fins que, recollint un suggeriment de Hetzer (*BhZRPb.* VII, 51), in-
comprès per M-Lübke (*REW*, 9013), vaig demostrar que prové simplement d'un ús de *TUSCUS* en llatí vul-
gar (*AiLc* II, 1942, 151-4 = *TopHesp.* I, 386-90; *DCEC/DECH*, *TOSCO*). En el fons es tractava del *vicus Tuscus* o barri toscà, barri etrusc, de la ciutat de Roma (Horaci, Plaute etc.), tristament famós pel fet de servir de residència a gent de baixa estofa, entre al-
tres les dones de mala vida: d'aquí es va passar a 'baix, vulgar' i alhora 'vil', i després a 'grosset, rústec'. Aquest trasllat semàntic del nom de la barriada a la gent que hi vivia, i a llurs hàbits i natural, es pot docu-
mentar perfectament en la literatura llatina, en la *Cistellaria* de Plaute, en un passatge que havien igno-
rat enterament els romanistes, i que els llatínistes no posaren gaire de relleu, a manera de cosa ben sabuda

Uns pares rics cerquen la seva filla, desapareguda poc temps després de néixer; l'esclau Lampàdio, encar-
regat de la investigació creu haver-la reconeguda en la cortesana Gymnasium; i procura convèncer-la que abandoni la vella amb qui viu, com sigui que només li ha fet de dida i criadora però no li és mare; i, allun-
nyant-la d'una casa benestant, l'ha duta a una vida miser-
able; ell vol retornar-li la riquesa restituint-la a un pare que li donarà un dot de vint talents; i acaba: «non enim hic, ubi ex *tusco* modo / tute tibi indigne dotem quaeras corpore», passatge que Ernout tradueix, tot al·ludint en nota a la mala reputació del barri etrusc de Roma: «ce n'est pas comme ici, où tu es obligée de gagner ta dot à la *mode toscane*, en te déshonorant à faire commerce de ton corps».¹

Ara bé és impossible no observar que Plaute no va pas escriure *ut in vico Tusco*. No es fa menció ni al·lusió del barri; i així mateix tot indica que Gymnasium no vivia pas en el *vicus Tuscus*, puix que la si-
tuació teatral ja mostra que era veïna de la seva com panya, i íntima amiga, Selenium, de la qual sabem (v. 100) que residia davant per davant dels suposats pares d'aquella, gent adinerada.

L'adjectiu *TUSCUS*, en boca dels plebeus de la urbs romana, com ens mostra el parlar una mica ajargonat d'un esclau, s'estava allunyant i potser ja s'havia sepa-
rat definitivament del seu origen etimològic: devia ten-
dir a significar alguna cosa com 'llicencios, dissolut, desvergonyit', a tornar-se si fa no fa sinònim de *turpis* o de *vitiosus*. Si el sentit d'aquests s'ha atenuat en temps romànic fins a pendre el del cast. *torpe* 'bar roer', ast. *torpe* «lo que está áspero» (Rato), bc. *torpe*,